धूमाभः, पुं, (धूमस्य आभा इव आभा यस्य ।) धूम्रवर्णः । इति शब्दमाला ॥ तद्वति, त्रि ॥

धूमावती, स्त्री, दशमहाविद्यान्तर्गतविद्याविशेषः । अस्या ध्यानं यथा,—

"विवर्णा चञ्चला दुष्टा दीर्घा च मलिनाम्बरा ।
विमुक्तकुन्तला रूक्षा विधवा विरलद्विजा ।
काकध्वजरथारूढ़ा विलम्बितपयोधरा ॥
सूर्पहस्तातिरूक्षाक्षी धूतहस्तवरान्विता ।
प्रवृद्धघोणा तु भृशं कुटिला कुटिलेक्षणा ॥
क्षुत्पिपासार्द्दिता नित्यं भयदा कलहास्पदा ।
जपेत् लक्षचतुर्द्दशं पुरश्चरणसिद्धये ॥"
इति तन्त्रसारः ॥

(अस्या मन्त्रो यथा, मन्त्रकोषे ।
"दान्तावर्घीशविन्दुभ्यां ततो धूमावतीदितः ।
धूमावती मनुः प्रोक्तो वैरिनिग्रहकारकः ॥"
धूँ धूँ धूमावती स्वाहा ॥)

धूमिका, स्त्री, (धूम इव जलीयपदार्थोऽस्त्यस्या इति । धूम+ठन् । स्त्रियां टाप् ।) कुज्झटिका । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (पक्षिविशेषः । फिङ्गा इति ख्याता । तद्यथा,—
"शशघ्नी भासकुररयौलूककुलिङ्गकाः ।
धूमिका मधुहा चेति प्रसहा मृगपक्षिणः ॥"
इति वाभटे सूत्रस्थाने षष्ठेऽध्याये ॥)

धूमोत्थं, क्ली, (धूमादुत्तिष्ठति परम्परासम्बन्धेनेति । धूम+स्था+कः । धूमयोनिमेघोत्पन्नवर्षजातत्वाद् परम्परासम्बन्धत्वम् ।) वज्रक्षारम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ (धूमोत्थिते, त्रि ॥)

धूमोर्णा, स्त्री, यमपत्नी । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, महाभारते । १३ । १६५ । ११ ।
"शक्रः शचीपतिर्देवो यमो धूमोर्णया सह ।
वरुणः सह गौर्य्या च सहर्द्धा च धनेश्वरः ॥")

धूमोर्णापतिः, पुं, (धूमोर्णायाः पतिः ।) यमः । इति हारावली । ५७ ॥

धूम्या, स्त्री, (धूमानां समूहः इति । धूम+पाशादित्वात् यः ।) धूमसमूहः । इत्यमरः । ३ । २ । ४३ ॥

धूम्याटः, पुं, (धूम्या इव अटतीति । अट+अच् ।) पक्षिविशेषः । फिङ्गा इति भाषा । तत्पर्य्यायः । कलिङ्गः २ भृङ्गः ३ । इत्यमरः । २ । ५ । १६ ॥

धूम्रः, पुं, (धूमं धूमवर्णं रातीति । रा+कः । पृषोदरादित्वात् साधुः ।) श्यामरक्तमिश्रितवर्णः । तत्पर्य्यायः । धूमलः २ कृष्णलोहितः ३ । तद्वति, त्रि । इत्यमरः । १ । ५ । १६ ॥ (यथा, रघौ । १५ । १६ ।
"धूमधूम्रो वसागन्धी ज्वालाबभ्रुशिरोरुहः ।
क्रव्याद्गणपरीवारश्चितानिरिव जङ्गमः ॥")
तुरुष्कः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (असुरविशेषः । यथा हरिवंशे । २४२ । ८ ।
"समुद्रो रभसश्चण्डो धूम्रश्चैव महासुरः ॥"
स्कन्दस्य सैनिकविशेषः । यथा, महाभारते । ६ । ४५ । ६२ ।
"एतानि नामानि वाण्यस्य येऽन्ये स्कन्दस्य सैनिकाः ॥"
"धूम्रः श्वेतकलिङ्गश्च सिद्धार्थो वरदस्तथा ॥")

धूम्रकः, पुं, (धूम्रवर्णेन कायतीति । कै+कः ।) उष्ट्रः । इति जटाधरः ॥

धूम्रपत्रा, स्त्री, (धूम्रं धूम्रवर्णं पत्रं यस्याः । अजादेराकृतिगणत्वात् टाप् ।) क्षुपविशेषः । तत्पर्य्यायः । धूम्राह्वा २ सुलभा ३ स्वयम्भुवा ४ गृध्रपत्रा ५ यशोवी ६ लमिनी ७ श्रीमलापत्रा ८ । अस्या गुणाः । रसे तिक्तत्वम् । शोफकृमिकासनाशित्वम् । उष्णत्वम् । वमनत्वम् । अग्निदीपनकारित्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

धूम्रमूलिका, स्त्री, (धूम्रं मूलमस्याः । कप् । टापि अत इत्वम् ।) मूर्व्वीतृणम् । इति राजनिर्घण्टः ॥

धूम्रलोचनः, पुं, (धूम्रे लोचने यस्य) कपोतः । इति राजनिर्घण्टः ॥ शुम्भासुरसेनापतिः । यथा, मार्कण्डेयपुराणे । ८६ । ३ ।
"हे धूम्रलोचनाशु त्वं स्वसैन्यपरिवारितः ।
तामानय बलाद्दुष्टां केशाकर्षणविह्वलाम् ॥"

धूम्रवर्णः, पुं, (धूम्रं वर्णमस्य ।) तुरुष्कः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (पर्व्वतविशेषः । यथा, हरिवंशे । २२८ । ७३ ।
"देवाहतुपर्व्वतश्चैव तथा वै वालुको गिरिः ।
क्रौञ्चः सप्तर्षिशैलश्च धूम्रवर्णश्च पर्व्वतः ॥")
कृष्णलोहितवर्णयुक्ते, त्रि ॥ (यथा, महाभारते । ३ । २८३ । २६ ।
"कृष्णाक्षा धूम्रवर्णाश्च शिवाः क्रोष्टो ववाशिताः ॥")

धूम्रवर्णा, स्त्री, (धूम्रं वर्णमस्याः टाप् ।) अग्नेः सप्तजिह्वान्तर्गतजिह्वाविशेषः । इति जटाधरः ॥ (यदुक्तं मुण्डकोपनिषदि । १ । ४ ।
"काली कराली च मनोजवा च
सुलोहिता या च सुधूम्रवर्णा ।
स्फुलिङ्गिनी विश्वरूपी च देवी
लेलायमाना इति सप्त जिह्वाः ॥")

धूम्रा, स्त्री, (धूम्र+टाप् ।) शशाण्डुली । इति राजनिर्घण्टः ॥ (धरनामवसोर्माता यथा, महाभारते । १ । ६६ । १६ ।
"धूम्रायास्तु धरः पुत्रो ब्रह्मविद्यो ध्रुवस्तथा ॥")

धूम्रिका, स्त्री, शिंशपावृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

धूर, ई ङ य वधे । गतौ । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (दिवां-आत्मं-सकं-सेट् ।) दीर्घी । ई, धूर्णः । ङ य, धूर्य्यते । इति दुर्गादासः ॥

धूर्जटिः, पुं, (धूः भारभूता जटिर्यस्य । यद्वा, जट संघाते+इन् । धूर्गङ्गा जटिष्वस्येति । दुरक्लेशोऽस्य चिन्ताया जटिः संघातो यत्र वा ।) शिवः । इत्यमरः । १ । १ । ३५ ॥ (यथा, भागवते । ४ । ५ । २ ।
"क्रुद्धः सुदष्टौष्ठपुटः स धूर्जटि-
र्जटां तडिद्वह्निसटोग्ररोचिषम् ॥")

धूर्त्त, क्ली, (धूर्व्वतीति । धूर्व्व+"हसिमृग्रिणिति ।" उणां ३ । ८६ । इति तन् ।) विड्लवणम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ लौहकिट्टम् । इति हेमचन्द्रः । ३ । ४१ ॥

धूर्त्तः, पुं, (धूर्व्वति हन्तीति । धूर्व्व+तन् ।) धुस्तूरवृक्षः । इति मेदिनी । ते, २८ ॥ चोरकः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (खण्डलवणम् । इति विश्वः । ते, २२ ॥)

धूर्त्तः, त्रि, (धूर्व्वति हिनस्तीति । धूर्व्व+"हसिमृग्रिण्वामिदमिलूपूधूर्विभ्यस्तन् ।" उणां । ३ । ८६ । इति तन् ।) द्यूतकृत् । वञ्चकः । शेषस्य पर्य्यायः । मायी २ । इति हेमचन्द्रः । ३ । १४६ ॥ विटः ३ । इति मेदिनी । ते, २८ ॥ (यथा, महाभारते । ४ । ६ । १२ ।
"प्रिया हि धूर्त्ता मम देविनः सदा
भवांश्च देवोपम ! राज्यमर्हति ॥"
यथा च पञ्चतन्त्रे । ३ । ७३ ।
"नराणां नापितो धूर्त्तः पक्षिणां चैव वायसः ।
दंष्ट्रिणाञ्च शृगालश्च श्वेतभिक्षुस्तपस्विनाम् ॥")

धूर्त्तकः, पुं, (धूर्त्त+कन् स्वार्थे ।) शृगालः । इति शब्दरत्नावली ॥ धूर्त्तश्च ॥ (नागभेदः । यथा, महाभारते । १ । ५७ । १३ ।
"वाहुकः शृङ्गवेरश्च धूर्त्तकः प्रातरातकौ ।
कौरव्यकुलजास्त्वेते प्रविष्टा हव्यवाहनम् ॥")

धूर्त्तकृत्, पुं, (धूर्त्त+भावे तन् ; धूर्त्तत्वं हिंसनं करोतीति । कृ+क्विप् । तुगागमश्च ।) धुस्तूरः । इति शब्दमाला । वञ्चककारके, त्रि ॥

धूर्त्तजन्तुः, पुं, (धूर्त्तश्चासौ जन्तुश्चेति ।) मानुषः । इति शब्दचन्द्रिका ॥

धूर्त्तमानुषा, स्त्री, (धूर्त्तो हिंसितो मानुषोऽनयेति ।) रास्ना । इति शब्दचन्द्रिका ॥

धूर्द्धरः, पुं, (धरतीति । धृ+अच् । धुरां धरः । पृषोदरादित्वात् दीर्घः ।) धुरन्धरः । इत्यमरटीकायां रमानाथः ॥

धूर्व्वहः, त्रि, (वहतीति । वह+अच् । धुरां वहः । पृषोदरादित्वात् दीर्घः ।) धुरन्धरः । इत्यमरः । २ । ९ । ६५ ॥

धूर्व्वी, स्त्री, (धुरं अजतीति । अज+क्विप् । ततः अजो वीभावः ।) रथाग्रभागः । तत्पर्य्यायः । यानमुखम् २ धूः ३ । इति हेमचन्द्रः । ३ । ४२१ ॥

धूलकं, क्ली, (धू+बाहुलकात् लकः ।) विषम् । इति शब्दचन्द्रिका ॥

धूलिः, स्त्री, (धुवति धूयते वेति । धू+बाहुलकात् लिः ।) पार्थिवचूर्णम् । धूला इति भाषा ॥ (यथा, भागवते । ३ । १४ । २७ ।
"श्मशानचक्रानिलधूलिधूम्र-
विकीर्णविद्योतजटाकलापः ।
भस्मावगुण्ठामलरुक्मदेहो
देवस्त्रिभिः पश्यति देवरस्ते ॥")
तत्पर्य्यायः । रेणुः २ पांशुः ३ रजः ४ । इत्यमरः । २ । ८ । ९८ ॥ धूली ५ पांसुः ६ । इति भरतः ॥ क्षितिकणः ७ चौर्णः ८ चूर्णम् ९ तूलम् १० महीभवः ११ वातकेतुः १२ नभःकेतुः १३ [illegible] १४ [illegible] १५ । इति शब्दरत्नावली ॥ * ॥